

GENÇ MÜTEFEKKİRLER DERGİSİ

(GEMDER)

e-ISSN: 2718-000X

Yıl: 2, Cilt: 2, Sayı:2

Aralık-2021

MAKALE BİLGİLERİ

Aristoteles ve Heidegger’de Ontolojinin Soykütüğü Üzerine Bir Kaç Not

A Few Notes On The Genealogy Of Ontology In Aristotle And Heidegger

YAZAR

Hayyam CELİLZADE

Dr. Öğrencisi hayyamcelilzade@gmail.com

Orcid: 0000-0001-7739-9388

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 27.09.2021

Makale Kabul Tarihi: 07.12.2021

Sayfa Aralığı: 458-477

Öz: Belli bir işin başında yer almakla sonunda yer almanın hem avantajları hem de dezavantajları var. Varlık hakkında konuşma işinin başlarında yer alanlar arasında Aristoteles'in, işin sonunda (çağdaş dönemde) yer alanlar arasında ise Heidegger'in olduğunu görürüz. Aristoteles'in işin başında yer almasının avantajı, konunun çok taze olması ve ileri süreceği her tezin yeni ufuklar açma olanağının yüksek olması, dezavantajıysa Varlık hakkında geliştirilen tezlere karşı ileri sürülmüş/sürülecek eleştirilerden habersiz olması olgusudur. Mamafih Aristoteles'in dezavantajı Heidegger'in avantajına dönüşür. Zira Varlık hakkında geliştirilen tezlerin ulaştıkları çıkmazlara şahit olur, kendisinin kavramsallaştırmasıyla *onto-teolojinin* Batı fikriyatı açısından yol açtığı sosyo-politik sorunlarla yüzleşir. Heidegger'in dezavantajına gelince; kendi döneminde -özellikle Batı'da- yoğun bir şekilde yaşanan buhranlara tanıklık eder, bunun suçlusu olarak da felsefe tarihini işaret eder. Bir çağ için geçerli olan bunalım ve buhranlar üzerinden felsefe tarihini okumak Heidegger'i felsefe tarihinin dekonstrüksiyoncusuna dönüştürür. Varlık hakkında konuşma işinin başında ve sonunda yer almanın avantajları ve dezavantajları dışında bu iki filozofu Varlığa ilişkin farklı tezler serdetmeye iten saikler nelerdir? Başka bir ifadeyle Aristoteles'in Varlık konusuna eğilirken onu yönlendiren sorunsal, Heidegger'i Varlığın anlamını kaygı edinirken kendisini harekete geçiren sorunsalın aynısı mıdır? Çalışmamızda işbu soruya cevap aramaya çalışacağız. Bu istikamette öncelikle her iki filozofun takip ettikleri yöntem farklılıklarına değinerek, felsefeleri için temel olan kavramlarını analiz edeceğiz. Çalışmamıza ismini veren temel etken de böyle bir yöntemi takip ediyor oluşumuzdur. Amacımız sorunu kuşatmaktan ziyade, sorunu işaret ederek gelecek çalışmalar için bir girizgâh oluşturmaktan ibarettir.

Anahtar Kelimeler: Aristoteles, Heidegger, Varlık, ontoloji, epistemoloji.

Abstract: There are both advantages and disadvantages of being at the beginning of a certain job and at the end. We see that Aristotle is among those who are at the beginning of the conversation about Being, and Heidegger is among those who are at the end (in the contemporary period). The advantage of Aristotle at the beginning of the work is that the subject is very new and every thesis he puts forward has a high opportunity to open new horizons, and the disadvantage is that he is unaware of the criticisms that have been put forward against the theses about Being. However, Aristotle's disadvantage turns into Heidegger's advantage. Because he witnesses the deadlocks reached by the theses about Being, he confronts the socio-political problems caused by the Western idea of onto-theology with his conceptualization. As for Heidegger's disadvantage; He witnessed the intense crises in his own period, especially in the West, and points out the history of philosophy as the culprit of this. Reading the history of philosophy through the crisis and crisis that is valid for an age turns Heidegger into the deconstructor of the history of philosophy. Apart from the advantages and disadvantages of being at the beginning and end of the conversation about Being, what are the motives that drive these two philosophers to present different theses about Being? In other words, is the problematic that guides Aristotle while dealing with the subject of Being, the same problematic that drives Heidegger while he worries about the meaning of Being? We will try to answer this question in our study. In this direction, first of all, we will analyze the concepts that are fundamental to their philosophies by addressing the differences in methods followed by both philosophers. The main factor that gives our work its name is that we follow such a method. The aim of our study is not to encompass the problem, but to point out the problem and form an introduction for future studies.

Key Words: Aristotle, Heidegger, Being, ontology, epistemology.

GİRİŞ

Felsefi bir konu hakkında farklı tezler ileri sürülmesinin sebebi takip edilen yöntemler arasındaki farklılıktır. Örneğin, Descartes'in Tanrı hakkındaki görüşlerinin Aquinas'tan farklılık arz etmesinin sebebi Kartezyenlik diye daha sonraları formüle edilecek olan yöntemidir. Aynı durum Aristoteles ve Heidegger için de geçerlidir. Her filozofun takip ettiği yöntem kendi felsefi sistemini belirler. Nasıl ki diyalektik yöntem, metnin öksüz çocuk olduğunu düşünen Platon nezdinde *diyaloglar* sayesinde uygulanabilirse Nietzsche için "*dinamit olmanın en uygun yolu*"¹ aforizmler kullanmaktan geçer.

"Varolanın çok anlamda kullanıldığını"² yazan Aristoteles'in takip ettiği yöntemin teleolojik olduğu açık olmakla birlikte, niçin bu yöntemi uyguladığı sorusu üzerinde pek durulmaz. Acaba Aristoteles, Varlığın araştırılması için teleolojik yöntemin daha mı uygun olduğunu düşünmekteydi? Aristoteles'in önünde Varlık araştırması için seçenek olarak doğa filozoflarının *arkhe* ve Platon'un *diyalektik metodu* vardı. Heidegger açısından seçenekler daha zengindi. Ama onun kendi döneminde çok bilinmeyen ama giderek popülerliği artan fenomenolojik yöntemi tercih etmesi önemli bir husustur. Fakat Heidegger fenomenolojiyi Husserl'in kastettiği anlamda kullanmaz. Zira *Varlık ve Zaman*'da fenomenolojik yöntem, *epokhe*'den daha çok *fenomenolojik-hermeneutik*'tir.

¹ *Ecco Homo*'nun açılış cümlesine gönderme.

² Aristoteles, *Fizik*, ter: Saffet Babür, (İstanbul: YKY., 1997), 13.

“Varlık çeşitli anlamlara gelir”³ diyen Aristoteles, gerçekten var olanın ne olduğunu bulabilme maksadıyla mantığa müracaat eder. Mantıksal düşünmenin Varlık araştırmasının merkezine alınmasının müsebbibi olan Aristoteles, yüzyıllar sonra Kant’ın yüklemden Varlık hakkında konuşmaya geçilmez eleştirinin muhatabı olur. “Varlık açıktır ki olgusal bir yüklem, e.d. bir şeyin kavramına eklenebilecek herhangi bir şeyin kavramı değildir.”⁴ Kant’ın Varlığın olgusal bir yüklem olmadığını söylemesine karşın, duyum açısından *bütün*“(ün) (tümeller) “daha bilinir bir şey olduğunu”⁵ belirten Aristoteles açısından Varlıktaki düzenle, düşünce arasında irtibat söz konusu olduğu için Varlık araştırılmasına mantığın dâhil edilmesi gerekmektedir. “Gerçekliğin yapısı aklınkine uygun olduğundan mantık ilkeleri gerçek üzerine dayanmaktadır.”⁶ Aristoteles’in Varlık araştırması için takip ettiği yöntemin birinci unsuru olan mantık, Heidegger açısından Varlık hakkında bilgisizliğimizi daha da artıracak etkendi. “(...) Aristoteles’i temelde tek ilgilendiren soru olan varolana ilişkin sorunun genel çerçevesi içinde kategoriler sorusu gibi gelişen bir sorudur.”⁷ Heidegger’in böyle bir tavır takınmasının sebebinin Kant’ın yukarıda vurguladığımız girişiminin olduğu üzerinde durmamıza gerek yoktur sanırım. “Heideg-

³ Aristoteles, *Metafizik*, ter: Ahmet Arslan, (İstanbul: Sosyal Yayınları, 1996), 306.

⁴ Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, ter: Aziz Yardımlı, (İstanbul: İdea Yayınları, 1993), 293.

⁵ Aristoteles, *Fizik*, s. 9.

⁶ İsmail Köz, “Aristoteles Mantığı ile Felsefe-Bilim İlişkisi”, *AÜİFD*, 2002, cilt: XL/LL, sayı: 2, 358.

⁷ Martin Heidegger, *Aristoteles Metafizik Ø 1-3*, Gücün Neliği ve Gerçekliği, ter: Saffet Babür, (Ankara: BilgeSu Yayınları, 2010), 9.

ger felsefesi ancak betimlenebilir ve anlatılabilir; fakat mantıksal bir düşünme çabasının gerçekleştirebileceği bir şey olarak açıklanamaz.”⁸

Teleoloji'nin Ontos'u, Fenomenoloji'nin Sein'i

Aristoteles açısından Varlık çeşitli anlamlara geldiği için çeşitli cihetlerden yakalanabilir mahiyettedir. Aslında Varlığın çeşitli anlamları haiz olması doğrultusunda çeşitli cihetlerinden yakalanabilir olması keyfiyeti fenomenolojik yönetime davetiye çıkartan olgudur. Aristoteles'in yaptığı aslında çeşitli anlamlara sahip Varlığı çeşitli açılardan yakalayabilme, düşüncenin konusu yapabilme girişiminden ibaretti. Özünde fenomenolojik yöntemi çağrıştıran bu girişimin Aristoteles tarafından icra edildiğini düşünebiliriz. İlaveten fenomenologların Aristoteles'e olan ilgilerinin altında yatan etkeni de anlayabiliriz. Keza Aristoteles'in Varlığa yaklaşım şeklinin fenomenolojiyi andırdığını ve bu olgunun Heidegger'in ve akabinde diğer fenomenologların gözünden kaçmadığını söyleyebiliriz. Hatta bu bağlamda Brentano'nun *On the Several Senses of Being in Aristotle* kitabı özellikle Heidegger için belirleyicidir. Nitekim Heidegger işbu kitap vasıtasıyla felsefeye yönelmeye karar verir.⁹ Ancak Heidegger, Aristoteles'i ontoteoloji'nin kurucusu olmakla suçlar. Ama Heidegger Aristoteles'i fenomenolojik yöntemi yeterince kullan(a)madığı için eleştirmiş olabilir. *Varlık ve Zaman*'da Yunanca kavramların etimolojisi üzerinde duran Heidegger'in vermek istediği mesajlardan biri de bu

⁸ Doğan Özlem, "Heidegger ve Teknik", Martin Heidegger, *Tekniğe Yönelik Soru*, (içinde) ter: Doğan Özlem, (İstanbul: Afa Yayınları, 1997), 8.

⁹ Rolf George, "Editor's Preface, Brentano", *On The Several Senses Of Being in Aristotle*, (içinde), (Los Angeles: University Of California Press., 1975), xii.

kavramların anlamlarının Yunan filozoflarına ve özellikle de Aristoteles’e yabancı olmadığıdır. Kanaatimizce Heidegger’in Aristoteles’e olan eleştirisi, Varlığa dair bilgisiz olduğu değil bilakis Varlık hakkındaki konuşmayı niçin meşrulaştırdığıdır. Mafih Heidegger fenomenolojik yöntem sayesinde, hakkında konuşulabilenin *gerçeğini* hakkında konuşulamayanın *hakikatine* dönüştürdü. Bu tezle neyi kastettiğimizi ilerleyen paragraflarda açıklayacağız.

Varlığı Bilmenin Epistemolojisi

Metafizik’in Varlığı ele alan ilgili kısımlarında onun bilinebilir mahiyette olduğu ifade edilmekle birlikte bu bilmenin nasıl gerçekleştiği/gerçekleşebileceği de anlatılır. Heidegger ise Varlığın bilinebilir olmadığını bilinmeye konu olanın var olanlar olduğunu belirterek Varlıkla irtibatın başka kanallar vasıtasıyla gerçekleşebileceğini işaret eder. Binaenaleyh özellikle II. döneminde bu kanalın şiir olabileceğini savunur.

Var olanları bir arada tutan veya onlara var olmalarını bahşeden (harekete geçirme anlamında) bir şeyin olması gerektiği öncülünden hareket eden Aristoteles, “*Varlık, var olan her şeyde ortak olan şeydir*”¹⁰ sonucuna ulaşır. Sezdiği, işaret ettiği olgunun hakkında konuşulmasının zor olduğunun da farkında varmış olmalı ki, konuşmanın/konuşabilmenin yani insan nutkunun kendisine yönelir. Heidegger’in de farklı saiklerle aynı sonuca ulaştığı söylenebilir. “*Varlığın hakikatinin, kendisini unutulmayla tuzağa düşüren*

¹⁰ Aristoteles, *Metafizik*, 200.

kendini-reddedişinde, henüz bahşedilmemiş bir lütuf gizlidir."¹¹ Elbette Heidegger açısından da var olanları Varlık olarak ele alamayız ama Varlığın anlamı arayışının uğrayacağı durak da yine var olanlardan geçer. Nitekim Heidegger'in *Varlık ve Zaman*'ındaki bu durak, kendisi de var olanlardan biri olan Dasein'dan başkası değildir.

Varlık araştırmasında mantığı devreye sokan Aristoteles'in Varlığın epistemolojisini yapmak için gramerin/dilin işleyişine odaklanması ve var olanlar/Varlık arasında kıyas yapması "mantıklı" bir tercih olarak durur. Heidegger ise Aristoteles'in tercihini epistemolojik unsurlardan –mantıktan, kategorilerden, dört sebepten vs.- arındırarak kabul eder. Heidegger'in Dasein'a müracaatla dil'i Varlık için mesken edinmesi, Aristoteles'in gramerin/dilin işleyişi üzerine eğilerek Varlığın epistemolojisini yapmasına epey benzer. "*Nasıl ki her Varlık cinsi ile ilgili tek bir algı varsa aynı şekilde onun için tek bir bilim vardır. Örneğin bunun telaffuz edilen sesleri tek bir bilim, gramer bilimi inceler*"¹² diye yazan Aristoteles, konuşabilme ve muhatabın konuşmayı anlaması için dile getirilen kelimelerin doğru bir zemin üzerinde birleşmeleri gerektiği fikriyle dile/gramer'e müracaat eder. Kelimelerin anlamlı cümle oluşturabilmesi için kelimeleri tek zemin üzerinde tutan ve onlara anlamlılık veren dilbiliminin olması gerekir. Her anlamlı konuşmada, o konuşmayı var eden gramer açık ve aşikâr

¹¹ Martin Heidegger, *Teknik ve Dönüş*, ter: Necati Aça, (Ankara: Bilim Sanat Yayınları, 1998), 53.

¹² Aristoteles, *Metafizik*, 192.

olduğu için üzerinde durmayız. Aristoteles'in buradan varmak istediği nokta, Varlığın da en açık, apaçık en bilinebilir mahiyet arz eden şey olduğu tezidir. Ama bu tez Heidegger'in eleştirisine muhatap olur. İşbu tezi Heidegger Varlığın anlamına yönelik üç önyargıdan biri olarak telakki eder. "Varlık, kavramların en kendiliğinden anlaşılandır. (Varlık) başka hiçbir şeye gerek olmadan anlaşılabilir. Fakat tam da bu ortalama anlaşılabilirlik, o tabirin aslında anlaşılmağını tanıtlamaktadır."¹³ Heidegger'in bu eleştirisi anlaşılabilir. Zira Aristoteles'in Varlığı var olanlara *içkin*, Heidegger'in Varlığıysa var olanlara *aşkın*dir. Aristoteles'in dilbilgisi üzerinden Varlığı düşüncenin konusu kılma projesinde Heidegger'in projenin yöntemini benimsediğini fakat ulaşılan sonucu eleştirdiğini düşünürüz. Aristoteles'in görüşlerinin fenomenolojik oku(n)ması ve "*dili Varlığın evi olarak ileri sürmesi*"¹⁴ Heidegger'in böyle bir yaklaşım içinde olduğunu söylememize imkân tanır. Heidegger dilin, sunduğundan daha fazlasını gizletmekte olduğunu Nietzsche'den de öğrenmiş olabilir. Nietzsche'nin *Kartezyen Cogito*'nun dilin grameri dolayısıyla merkeziyet kazandığı tezi, bu sebeple grameri saf dışı etme girişimi, aforizmalara müracaat etmesi, çekiçle felsefe yapması, sürekli zemini kazma teşebbüsü dilin ne kadar tayin edici olduğunu gösterir. Nietzsche hemen hemen bütün kitaplarında dile getirilemez olanın ifade edilebilmesi sorunsalıyla uğraştı ve bu soruna çözüm

¹³ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, ter: Kaan H. Ötken, (İstanbul: Agora Yayınları, 2008), 3.

¹⁴ Martin Heidegger, "Hümanizm Üzerine Mektup", *Hümanizmin Özü*, der-ter: Ahmet Aydoğan, (İstanbul: İz Yayınları, 2002), 37.

üretmiş olduğunu söylemek zor olsa gerektir. Heidegger de aynı soruna eğilir, Nietzscheci paradigmayı da sahiplenir. Ama Varlığın anlamı meselesinde Aristoteles'in yaklaşımını tercih eder. "Ellili yaşlarında O (Heidegger) öğrencilerine şöyle dedi: Nietzsche okumasını erteleyerek zaman bırakmanızı ve öncelikle ilk 10-15 yıl için Aristoteles okumanızı tavsiye ederim."¹⁵ Zira Nietzsche dili özellikle de grameri adeta dinamit gibi yok etmeye çalışır, dili en radikal boyutlarda kullanır ama dilin sınırlarını aşamayacağımızı, dil hapsine mahkûm olduğumuzu ifade eder. "Bu kez yanlış, gözlerimizin önündedir; şimdiki örneğimizde ise, dilimiz, kalıcı bir savunucu olarak bizi yanlışından yanlışlığa sürüklemektedir (...) Korkarım ki, gramere hala inanmaya devam ettiğimiz için, Tanrı'yı yok edemiyoruz."¹⁶ Dolayısıyla Heidegger'in dile yaklaşımı her ne kadar ulaştığı sonuçları kabul etmese de Aristoteles'ininkiyle benzer. "Diğer yandan Heidegger, "hakikat" hakkında temel şeyler söyleyebileceği doğrultusunda hem ontik şart (hos alethes olarak aletheia) hem de insani performans (psyche'nin gücü olarak aletheuein) olarak bu tezle (Peri Hermeneias) ilgilenmiştir."¹⁷ Heidegger'in Aristoteles'in eserleri 1920'li yıllardaki derslerinde okutması¹⁸ bize, Varlığın anlamını ortaya

¹⁵ Thomas J. Sheehan, "Heidegger, Aristotle and Phenomenology", *Philosophy Today*, 1975, sayı: 2, 87.

¹⁶ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığında*, ter: Yusuf Kaplan, (İstanbul: Külliyat Yayınları, 2008), 32-33.

¹⁷ Thomas Sheehan, "Hermeneia and Apophansis: The Early Heidegger on Aristotle", *Heidegger et L'idée de la Phénoménologie*, (Auteur: F. Volpi, Kluwer Academic Publishers 1988), 68.

¹⁸ Geniş bilgi için bkz: Theodore Kisiel, *Genesis of Heidegger's Being and Time*, (California: University of California Press 1995).

çıkarmada Heidegger'in dil unsuruna müracaat etmesinin ilham kaynağının Aristoteles olduğunu işaret eder. Her iki filozofun Varlığa yönelik araştırmasında dil belirleyici olsa da Heidegger, hakkında konuşulabilenin *gerçeğini* hakkında konuşulamayanın *hakikatine* dönüştürür. Bu teşebbüsünü nasıl anlamamız icap eder?

Varlığı Duymanın Ontolojisi

Aristoteles'in Varlığın epistemolojisini yapmada kullandığı on kategori ve dört sebep Heidegger açısından Varlığın anlamını kapatan unsurlar olarak durur. Var olanların her biri kategorilerden birine veya birkaçına sahiptir, üçüncü hal söz konusu değildir. Benzer şekilde her var olanın dört sebep ilkesi doğrultusunda açıklamasının yapılması mümkündür. Buna binaen her var olanın dört sebep ilkesinin açıklık getirdiği hal dolayısıyla Aristoteles'in çizdiği ontolojik sahnede hep İlk Sebep'i işaret edilir. Keza arıların araştırılmasına yönelik bir çalışma bile nihayetinde İlk Sebep'in varlığına yönelik çalışmadır. Bu sebeple var olanlara yönelik herhangi bir çalışma özünde teoloji yapmanın bir çeşididir. Varlık araştırması için tayin edici olan "akıl", on kategori ve dört sebep ilkesi doğrultusunda çalıştığı için *ratio* değil *intellectus*'tur. Heidegger'in Varlığın anlamını ortaya çıkarmada müracaat edilmesi gereken akıl, *intellectus* değil *ratio*'dur. Felsefenin sonunu ilan eden Heidegger düşünmenin görevinden bahseder. Düşünmeninse *ratio* aşıldığı zaman gerçekleşeceğini belirtir.

"Akıl, ratio, düşünmeyle açılır"¹⁹ diyen Heidegger, "düşünmeye muktedir olmak için öğrenmeliyiz"²⁰ çağrısında bulunur. İlginç bir şekilde Heidegger'in düşünme fiiline yüklediği nitelikleri Aristoteles'in akıl diye bahsettiği yetide de görebiliyoruz. O akıl yetisi ki, icra ettiği en yüce fiil temaşadır ve Aristoteles temaşa meselesini ahlak kitabında ele alır. Dolayısıyla akli fiil –Heidegger nezdinde düşünmenin öğrenmeyle/amelle irtibatta olduğu gibi- amelle, icrayla ilişkilidir. "Burada doğru aklın var olduğunu söyleyebiliriz. Buradan doğru eylem doğar (...) Çünkü bu düşünmeyle işin tamamıdır."²¹ Görüldüğü üzere Heidegger'in Varlığın anlamına yönelik araştırmada karşı çıktığı *ratio*, Aristoteles nezdinde de Varlığın epistemolojisinde de yer edinmez. Aristoteles'in Varlık araştırmasında Kartezyen olmayan akıl yürütme söz konusudur. Hal böyle olunca Heidegger'in Aristoteles eleştirisinin geçerliliği önemli bir sorunla karşılaşır. Diğer yandan Varlık araştırmalarında başka türlü akıl yürütmelerin de mevcut olduğunu tahkim eder. Aristoteles'in Varlığı akletme fiili başkasına *açık olma* yani İlk Sebep'e *açık olma* halini işaret etmesine karşın Kartezyen akletmede akıl özerktir. Varlığı Kartezyen yöntemle ele almanın yol açtığı sorunların müsebbibi olarak Aristoteles'in görülmesi de haksızlık olur. Aristoteles'in ifade ettiği temaşa faaliyetinin Heidegger tarafından, her bakışta bir gözetmek/gözetlemek var ol-

¹⁹ Martin Heidegger, "Düşünmek Ne Demektir?", *Düşünmenin Çağrısı*, ter ve der: Ahmet Aydoğan, (İstanbul: Say Yayınları, 2008), 47.

²⁰ Martin Heidegger, "Düşünmek Ne Demektir?", 48.

²¹ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, ter: Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2014), 130.

duğu için kabul edilmeyeceği doğaldır. Temaşa faaliyeti *teoria* değil *teoretik* olduğu için bu faaliyette görüleni sabitlemek yoktur. Temaşa faaliyeti zamana tâbidir, uzun sürmez, gelip-geçicidir işbu sebeple özne baktığını putlaştıramaz –ki özne istese bile bunu yapamaz, temaşa faaliyetinin doğasına aykırıdır, temaşa adeta film gibi akar. “*Tam mutluluğun bir teoria etkinliği olduğunu*”²² söyleyen Aristoteles’in öznesinin yapması gereken temaşanın akışı içinde ebedi olanla temaşa geçebilmektir. Zira ona göre “teoloji de en çok arzu edilmesi gereken teoretik bir bilimdir.”²³ Bu şekilde insan ruhunda bulunan tanrısal öz ebediliği kazanmış olur. “*Etkin zekâ, gerçek niteliğini bir defa ayrıldıktan sonra kazanır* (etkin zekâ veya faal aklın ayrılmasıyla temaşa kastedilmektedir) *ve yalnız bu ölümsüz ve ebedidir.*”²⁴ Nitekim “*tanrısal olan, herhangi bir yerde varsa, onun bu hareketsiz ve (maddeden) bağımsız Varlıklarda var olacağı açıktır.*”²⁵

Heidegger’in Dasein’in kendi ontikliğini farkına varmasının ve otantikliğini kazanmasının kognitif tarafının olmadığını söylemek zordur. Her ne kadar Heidegger, fenomenolojik yöntemi Husserl’in amaçladığı doğrultuda uygulamamış olsa da fenomenolojinin *Varlık ve Zaman*’da dönüştüğü durum söz konusu yöntemin kognitif tarafını iptal etmez. İster Dasein’in ölüme yönelik Varlık olması ve bu yönde Dasein’in ölüm korkusu-hiçlik dene-

²² Aristoteles, *Nikomakhos’a Etik*, ter: Saffet Babür, (Ankara: BilgeSu Yayınları, 2012), 209.

²³ Aristoteles, *Metafizik*, 296.

²⁴ Aristoteles, *Ruh Üzerine*, ter: Zeki Özcan, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2000), 177.

²⁵ Aristoteles, *Metafizik*, 296.

yimi yaşaması, bilinci varsayan realitelerdir. “İnsan bilincinin oluşumu sürekli ön-anlama içerisinde hareket etmektedir.”²⁶ Temaşa faaliyetinin gerçekleşmesini sağlayan teorik hazırlık kısmı başta olmak üzere, Varlık araştırmasında on kategorinin kullanılması Aristoteles’te doğrudan bilinçle ilişkilidir. Dolayısıyla hem Aristoteles hem de Heidegger nezdinde bilincin tayin ediciliği altında yürütülen Varlık araştırması söz konusudur. Heidegger’in *Varlık ve Zaman*’dan sonraki Varlığın anlamına dair soruşturmasında “duyma” fenomeni işin içine dâhil olmuş olsa da duymanın gayri kognitif tarafının olduğunu da söylemek zordur. Her iki filozof için Varlık araştırması bilinçli bir faaliyet olmasına karşın, Heidegger, Varlığın epistemolojik yorumuna karşı çıkar. “Zira düşünmek, sonu daha başlangıçtan belirleyen teorik veya rasyonel bir epistemoloji içerisinde kalmaktan ziyade, Varlığın anlamına kulak kesilmek suretiyle, yola koyulup, yolda olmak etkinliğine karşılık gelmektedir.”²⁷ Kanaatimizce Aristoteles’in ontolojisinin temel tezi “Varlığın epistemolojisini yapabiliriz” iken Heidegger’in ontolojisinin temel tezi şudur: *Varlığın epistemolojisi yapılamaz, Varlığın çağrısına uygun bir*

²⁶ Hossein Zamanlou, *Martin Heidegger ve Teknolojinin Hermeneutik Ontolojisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, (Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2015), 19.

²⁷ Kasım Küçükcalp, “Varlık Problemi Bağlamında Düşünmenin İmkânı İki Varlık, İki Düşünme Biçimi: Epistemoloji Öncelikli Düşünme ile Ontoloji Öncelikli Düşünme Arasındaki Farka Dair Bir İnceleme”, *İLEM Eğitim Programı 2014-2015 Açılış Konferansı*, 25-26.

cevap arayışından"²⁸ bahsedebiliriz. Peki, bu iki filozofun karşıt kutuplarda yer almalarının sebebi nedir?

Kanaatimizce, Aristoteles'i Varlık araştırmasına iten sebeplerin Heidegger'inkiyle aynı olmasına rağmen sorunsalları ontolojileri arasındaki farklılığa yol açar. Onları Varlık araştırmasına iten sebepler arasında sosyo-politik olgular olduğu görüşündeyiz. "Siyasetin arzuladığını söylediğimiz şey ve tüm yapılabilecek iyilerin en ucundaki şey nedir"²⁹ diye soran Aristoteles'in Makedonyalı İskender'in danışmanı olması, Helenistik kültürün diğer kültürlerle karşılaşması/kaynaşması onun Varlık meselesine yaklaşımında belirleyici etkenler olabilir. Öte taraftan hocası Platon'un Sicilya'da darbe teşebbüsünün hüsrana uğraması da Varlık meselesine yaklaşımını önemli ölçüde etkileyebilir. Aristoteles'in savunduğu şekliyle Varlığın mantıksal paradigmadan hareketle araştırılması, Platon'un *Şölen* diyalogunda çizdiği *sofos-filosofos* resmine zıttır. *Şölen*'deki *sofos*, *Agathon*'u temaşa etmesi vesilesiyle eşyanın kendinde olduğu haliyle bilgisine vakıf biri olarak sunulur. Dolayısıyla *sofos*'un devletin yasalarına uyması eğer bu yasaları yapan *sofos* değilse imkânsız bir hal alır. İşbu sebeple Platon'un devletinde yönetici, filozof-kraldır. "Platoncu bir şehrin gerçekten kuruluşunu görebilseydik"³⁰ diye kinaye yapan Aristoteles, Platon'un Sicilya'daki devlet kurma teşebbüsünün hüsrana uğ-

²⁸ Martin Heidegger, *Metafizik Nedir?*, ter: Yusuf Örnek, (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 1994), 51; Kasım Küçükalp, "Varlık Problemi Bağlamında Düşünmenin İmkânı İki Varlık, İki Düşünme Biçimi", s. 19'dan naklen.

²⁹ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, ter: Saffet Babür, 11.

³⁰ Aristoteles, *Politika*, ter: Mete Tunçay, (İstanbul: Remiz Kitabevi, 1975), 39.

raması olgusundan hareketle Varlığın farklı şekilde ele alınması gerektiğini düşünmüş olabilir. “Halkın büyük çoğunluğunun imtiyazlı bir azınlık için angarya hizmetinde bulunduğu böyle bir devlet düzeni içinde halkın soylulara karşı ayaklanmaması olmayacak bir şeydi”³¹ derken her ne kadar Grek sitelerinden birinden bahsetmiş olsa da Platon’un Sicilya’daki başarısız devlet’ine de atıf olarak okunabilir.

Heidegger’in de benzer saiklerle Varlık araştırmasına eğildiği düşünülebilir. Sophie-Jan Arrien’in “Heidegger ve Dinî Yaşam Fenomenolojisi” isimli konferansında³² dikkat çektiği üzere Heidegger’in 1920’li yıllardaki öğrencilerinin çoğu I. Dünya Savaşı’na katılmış askerlerdi. Binaen Almanların savaşta mağlup olması Heidegger’in Varlık anlayışını ele alırken üzerinde durulması gereken olgudur. “Heidegger, kendisini politikanın ortasında bulmaktan kaçınmamıştır.”³³ Öte taraftan Heidegger’in 1920’li yıllarda savaş gazilerine Aristoteles dersi okutmasıysa önemli bir husustur. Sicilya’da devlet kurma teşebbüsü hüsrana uğrayan Platon’u, I. Dünya Savaşı’nda mağlup olmuş Almanya’ya benzetmiş olursak; Aristoteles, Platon’un siyasi başarısızlığından ders çıkararak ve Grek dünyasını kültürüyle birlikte yeniden canlandıran kimse olarak telakki edilebilir. Bu durumda Heidegger

³¹ Aristoteles, *Atinalıların Devleti*, ter: Furkan Akderin, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2005), 6-7.

³² <https://www.youtube.com/watch?v=AOX7FVdaWs0>, (14.06.21).

³³ Sanem Yazıcıoğlu Öge, Onay Sözer, Fiona Tomkinson (yayıma hazırlayanlar), *Metafizik ve Politika*, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002), 3.

de benzeri saiklerle hareket ederek Germen kültürünü yeniden yeşertmeye çalışan birisi olur.

Her iki filozofun Varlık araştırmasında sosyo-politik sebepler merkezi yer edinmekle birlikte karşıt sonuçlara ulaşmalarının sebebiyse Heidegger'in Varlık araştırmasına *zaman* unsurunu dâhil etmesidir. "O halde Varlığın zaman tarafından belirlendiği nasıl düşünülür? (...) Ortadan kaybolmamak böylelikle mevcut olmak. Yine de biz zamanı bir şey'e benzer bir şey olarak hiçbir yerde bulmuyoruz."³⁴ Zaman unsuru Aristoteles'in Varlık araştırmasında tayin edici konumda değildir. Nitekim "Aristoteles için hareket, doğanın incelenmesinde ontolojik ve epistemolojik olarak zamandan daha temel bir kavramdır."³⁵ Zaman'ın felsefe sahnesine dâhil olabilmesi için Augustinus'u beklememiz icap eder. "Augustinus örneğin 38. Me-mur'un açıklamasında söylemektedir (...). Burada zamanın özü, varlığa nispetle tasavvur ediliyor."³⁶ Heidegger'in 1920'li yıllarında Aristoteles'le birlikte verdiği diğer dersin Augustinus'la ilgili olması da tesadüfi olmasa gerektir. Özel olarak Augustinus'la genel olarak Hıristiyanlıkla birlikte zaman'ın; Greklerin düşündüğü gibi döngüsel değil, kıyamete doğru hareket eden çizgisel olduğu görüşü savunulmaya başlar. Heidegger'in teolojik arka planını dikkate aldığımızda –"ki Protestan Teoloji ile verimli ve heyecanlı yeni karşı-

³⁴ Martin Heidegger, *Zaman ve Varlık Üzerine*, ter: Deniz Kant, (Ankara: A Yayınları, 2001), 15.

³⁵ Aynur Yetmen, *Zamanın Felsefi Temelleri Üzerine Bir İnceleme*, yayınlanmamış doktora tezi, (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2014), 44.

³⁶ Martin Heidegger, *Düşünmek Ne Demektir?* ter: Rıdvan Şentürk, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2009), 65.

laşmadan onun temel eseri olan Varlık ve Zaman doğdu"³⁷- ve Ger-
menlerin Hıristiyan kültürle beslendiğini göz önünde bulundur-
duğumuz zaman Heidegger'in Varlık araştırmasına Aristotelesci
gözlükle yaklaşım, Augustinuscu iplikte *Varlık ve Zaman*'ı ördü-
ğünü söyleyebiliriz.

Varlık araştırmasına zaman unsuru dâhil edildiği vakit, Varlık nedir'i değil Varlığın anlamı nedir'i bulmamız gerekir. Zira Heidegger'e göre Varlık zamansallık içerisinde hareket eder. Nitekim bu hareketin farkında olan yegâne var olan Dasein'dır. Dasein'ın ölüme yönelik var oluşu, sürekli zaman içinde evrildiğini ve Varlık hakkındaki görüşlerinin değiştiğini gösterir. Bu değişiklik Varlığın bizzat kendisinden kaynaklanır. Bu sebeple Dasein *havf* duyar, bu sebeple kaygılanır. Dasein'ın Varlığı anlama teşebbüsü sonuçsuz kalır, çünkü Varlık ele-gelmez, zira onun her ele-gelişi kendisini gizletmektir.

SONUÇ

Aristoteles ve Heidegger'i Varlık araştırmasına iten nedenlerin sosyo-politik olması hasebiyle benzer olduğunu gördük. Binaen Varlığa ilişkin farklı tezler serdetmelerine yol açan saikinse temelde takip ettikleri yöntem farklılığından kaynaklandığı üzerinde durduk. Yöntemleri arasında fenomenolojik temelde bazı benzerliklerin de kurulabileceğini işaret ettik. Her iki ismin de Varlığa yönelik düşüncülerinde dili, dilin işleyişini dikkate almaları cihetiyle aralarında ortaklık olduğunu gösterdik. Öte taraftan

³⁷ Hans-Georg Gadamer, "Giriş", Martin Heidegger, *Sanat Eserinin Kökeni*, ter: Fatih Tepebaşlı, (İstanbul: Babil Yayınları, 2003), 72.

Heidegger’in Aristoteles’in Varlık anlayışına yönelik eleştirilerinin geçerli olmadığına dair bulgular üzerinde de durduk. Aristoteles’ten farklı olarak Heidegger’in Varlık araştırmasına zaman kavramını dâhil etmesinin ise ontolojileri arasındaki farkı belirleyen temel etken olduğuna değindik. Özetle Aristoteles’in Varlık konusuna eğilirken kendisini yönlendiren sorunsalın, Heidegger’i Varlığın anlamını kaygı edinirken kendisini harekete geçiren sorunsalla benzer olduğunu ama her iki filozofun takip ettikleri yöntem farklılıkları sebebiyle, farklı ontolojiler geliştirdiklerini gördük. Çalışmamızda işaret etmeye çalıştığımız sorunsalın, gelecekte yapılacak çalışmalar için girizgâh olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Aristoteles. *Atinaluların Devleti*. ter: Furkan Akderin. İstanbul: Alfa Yayınları, 2005.

Aristoteles. *Fizik*. ter: Saffet Babür. İstanbul: YKY., 1997.

Aristoteles. *Metafizik*. ter: Ahmet Arslan. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1996.

Aristoteles. *Nikomakhos’a Etik*. ter: Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2014.

Aristoteles. *Nikomakhos’a Etik*. ter: Saffet Babür. Ankara: Bilge-Su Yayınları, 2012.

Aristoteles. *Politika*. ter: Mete Tunçay. İstanbul: Remiz Kitabevi, 1975.

Aristoteles. *Ruh Üzerine*. ter: Zeki Özcan. İstanbul: , Alfa Yayınları, 2000.

Arrien, Sophie-Jean. Heidegger ve Dinî Yaşam Fenomenolojisi. Erişim Tarihi: 14 Haziran 2021.

<https://www.youtube.com/watch?v=AOX7FVdaWs0>

Gadamer, Hans-Georg. "Giriş". Martin Heidegger. *Sanat Eserinin Kökeni*. ter: Fatih Tepebaşı. İstanbul: Babil Yayınları, 2003.

George, Rolf. "Editor's Preface, Brentano". *On The Several Senses Of Being in Aristotle*, (içinde). Los Angeles: University Of California Press., 1975.

Heidegger, Martin. "Düşünmek Ne Demektir?". *Düşüncenin Çağrısı*. ter ve der: Ahmet Aydoğan. İstanbul: Say Yayınları, 2008.

Heidegger, Martin. "Hümanizm Üzerine Mektup". *Hümanizmin Özü*. der-ter: Ahmet Aydoğan. İstanbul: İz Yayınları, 2002.

Heidegger, Martin. *Aristoteles Metafizik Ø 1-3*. Gücün Neliği ve Gerçekliği. ter: Saffet Babür. Ankara: BilgeSu Yayınları, 2010.

Heidegger, Martin. *Düşünmek Ne Demektir?*. ter: Rıdvan Şentürk. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2009.

Heidegger, Martin. *Teknik ve Dönüş*. ter: Necati Aça. Ankara: Bilim Sanat Yayınları, 1998.

Heidegger, Martin. *Varlık ve Zaman*. ter: Kaan H. Ötken. İstanbul: Agora Yayınları, 2008.

Heidegger, Martin. *Zaman ve Varlık Üzerine*. ter: Deniz Kanıt. Ankara: A Yayınları, 2001.

Kant. *Arı Usun Eleştirisi*. ter: Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları, 1993.

Kisiel, Theodore. *Genesis of Heidegger's Being and Time*. California: University of California Press, 1995.

Köz, İsmail. “Aristoteles Mantığı ile Felsefe-Bilim İlişkisi”. AÜİFD, 2002, cilt: XL/LL, sayı: 2, s. 355-374.

Küçükalp, Kasım. “Varlık Problemi Bağlamında Düşünmenin İmkânı İki Varlık, İki Düşünme Biçimi: Epistemoloji Öncelikli Düşünme ile Ontoloji Öncelikli Düşünme Arasındaki Farka Dair Bir İnceleme”. *İLEM Eğitim Programı 2014-2015 Açılış Konferansı*.

Nietzsche. *Putların Alacakaranlığında*. ter: Yusuf Kaplan. İstanbul: Külliyat Yayınları, 2008.

Özlem, Doğan. “Heidegger ve Teknik”. Martin Heidegger. *Tekniğe Yönelik Soru*. (içinde) ter: Doğan Özlem. İstanbul: Afa Yayınları, 1997.

Sheehan, J. Thomas. “Heidegger. Aristotle and Phenomenology”. *Philosophy Today*, 1975, sayı: 2, s. 87-94.

Sheehan, J. Thomas. “Hermeneia and Apophansis: The Early Heidegger on Aristotle”. *Heidegger et L’idée de la Phénoménologie* (içinde). Auteur: F. Volpi, Kluwer Academic Publishers, 1988.

Yazıcıoğlu Öge Sanem. Sözer, Onay ve Tomkinson, Fiona. *Metafizik ve Politika*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002.

Yetmen, Aynur. *Zamanın Felsefi Temelleri Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, 2014.

Zamanlou, Hossein. *Martin Heidegger ve Teknolojinin Hermeneutik Ontolojisi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2015.